

v|b|z

biblioteka
AMBROZIJA

knjiga 358.

glavni urednik:
Drago Glamuzina

Bajam Ilkullu
Zapisi iz harema

izdavač:
V.B.Z. d.o.o.
10010 Zagreb, Dračevićka 12
tel: 01/6235-419, fax: 01/6235-418
e-mail: info@vbz.hr
www.vbz.hr

za izdavača:
Boško Zatezalo

za suizdavače:
Mile Tomić
V.B.Z. d.o.o., Beograd
11000 Beograd, Bulevar vojvode Mišića 17
tel.: +381 11 3691 549, 3691 097
e-mail: office@vbz.rs

Dženana Ortaš
V.B.Z. d.o.o., Sarajevo
71000 Sarajevo, Zelenih beretki 8
tel: +387 33 216 685, fax: +387 33 261 686
e-mail: info@vbz.ba

korektura:
Nela Katić Novačić

grafička priprema:
V.B.Z. studio, Zagreb

tisak:
Grafički zavod Hrvatske d.o.o., Zagreb
elječanj 2013.

**Bajam
Ilkullu
Zapisi
iz
harema**

roman

v|b|z

ZAGREB

2011

v|b|z

biblioteka
AMBROZIJA

knjiga 358.

copyright © 2008. Bajam Ikkullu
All rights reserved.

copyright © 2013. za hrvatsko, bosansko i srpsko izdanje:
V.B.Z. d.o.o., Zagreb

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 826541.

ISBN: 978-953-304-517-7 (meki uvez)

CIP — Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
COBISS.BH-ID 20201990

ISBN: 978-9958-32-139-9 (meki uvez)

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
COBISS.SR-ID 195472140

ISBN: 978-86-7998-285-8 (mek povez)

sadržaj:

7	Glava I: Azija
17	Glava II: Mjezimica
35	Glava III: Mutsalveše
61	Glava IV: Gizine Gize Giza
77	Glava V: Čuvar
107	Glava VI: Amila
129	Glava VII: Sestre
145	Glava VIII: Tefter Uflame Hasima Surle
173	Dodatak
175	Likovi
179	Rječnik manje poznatih riječi i imena
187	Bilješka o piscu
188	Pohvale

*Svakoj je ludi lako posvaditi,
al' je umijeće pomiriti!*

*Mogu se izbaviti samo lake duše
pod kojima se neće slomiti anđeoska krila!*

Ćoran Rumelijski¹

GLAVA I:

Azija

VEĆ TEČE DVADESETA godina a da nisam nikako izlazila iz harema. I nisam ni na tren skidala pogled s muškog svijeta, tvrdog i upornog. I da vam pravo kažem, nit' imam kakvu želju da virim u taj vanjski svijet o kom pričaju kao o blijedom i kao kroz koprenu prostrtom, svakom dostupnom. Kao da tamo vani stalno sviće ta zora koju najslabije pamtim od svih doba noći i dana.

Kaže mala Amila, moja štićenica, koju su doveli prošle zime: »Zvijezde su mi na nebu najmilije!« I meni se tako čine blizu te migalice što se nad morem razabiru! Kad god su valovi snažniji i lupaju o stijenu pod našom kućom, vidim zvijezde kako lete u daljinu, možda čak tamo skroz na drugu obalu preko Bospora, odakle sam i ja potekla. Pa su mi, tako, dali i ime: Azija!

Bilo nas je sa svih strana svijeta, al' su baš mene prozvali po kontinentu na koji se kao trn zabadao, uludo, ovaj naš grad s dvije obale. A malu su Amilu doveli nama dok je lepršao taj sitan sipić, snijeg što sipi od Egeja. S nekog brda je spustili u lađu, na more i dovezli. Kaže mi da se svakakvih čuda nagledala za putovanja. I moj je zadatak bio,

i još uvijek je, da je, kao mladu, svemu poučim. K'o što su mene druge učile. K'o što svak' od svakog ponešto nauči, a Alah se samo smiješi iz dubine i daje.

Ni Muhamedu nisu vjerovali da je na sedmom nebu bio, a on je baš odatle vraćen među nas.²

Znam dobro da me od kuće nisu 'vamo doveli da bi dovijeka ostala siročić koje nit' šta zna, nit' šta umije. Ovako, viša me je sila bacila u susret nekoj mudroliji kojoj se još dovijam, a zove se život. Život pod okriljem voda koje teku svakojako i gdje se svaki val okreće i vraća tebi koja si ga odaslala.

Ako čovjek, ovakav kukavan, žrtvuje malo, malo i dobije, a ako žrtvuje sve od sebe, može učiniti sve što poželi. Mada je želja, sama za sebe, smiješna i djetinja i teško joj je na kraj stati. Zato treba puštati da se klupko odmata i da pada kud mu drago.

Jučer me Amila uhvatila za ruku i ne pušta. Taman sam se vratila s kupanja i umotala u haljine i pokrivače da malo omirišem mrak, a ona se uvukla meni, stisla se uz rame i cvili. Ja polizem te njene sitne suze i samo kažem: »Proći će te, pro'će to, pro'će!« I znam što joj je. Tuga je za svojima tuče, satire. Lažem joj tako otkako je stigla da to ne boli, al' sve za njeno dobro. Tamo bi, u dalekoj Slanici, možda već kakvo pile pod srcem nosila i ne znajuć' odakle joj i šta će joj. Ovako, ljubim je po vratu, grickam, ne bi li se taj njen nemir prelio u onaj drugi, ne bi li se preselio od grudi na dno stomaka. Pa sam joj uvukla i ruku, ovu moju, vještu, dolje. Ugrizla me do krvi za rame dok se od slasti na kraju stresala, a suze se njene već osušile.

Kljukala sam je, pošlije, pitala s pečenim paprikama i patlidžanima. Ona ih je smjela jesti, a gušila se u njima. Pa je zaspala sretna u neznanju i sretna jer još ne zna gdje je. Pa sam stala opet, onako, misliti o tom vanjskom svijetu, musavom i brzom, kroz dubinu sedam prozora, skrivenih od običnih pogleda.

Mala me je odmilja i tepajući, a jezik i ne poznavajući dobro, zvala: Zija! Bila mi kao kćer koju neću nikad roditi. Učila sam je plesu i pjesmi, onom što je ona sad mogla lako primati. Ostalo će doći kasnije.

Pamtila je, kaže, pogled nekog momka iz posade tog broda što ju je 'vamo preko mora dovuk'o. Taj je mor'o bdjeti nad njom danju i noću.

2 Stvarno, na početku, nitko od onih iz okoline nije vjerovjesniku vjerovao da je na sedmom nebu bio i boravio te da je odatle Njegov glas donio.

Znala je odma' da bi on i najmanju pogrešku platio glavom. Mor'o je biti stalno uz nju, a da mu dlan ne zadrhti kad je za nadlakticu drži. I kad bi piškila, noću, preko ruba barke, on je bio taj koji je pazio da se u more ne baci, držeći je rukama k'o gvoždima za vrat i ruku, nogu, kako je samo on umio. Kameni je momak bio, al' se taj kamen, ta stijena zvala i kremen. Vidjela mu je tek u očima skrivenu vatru i bojala se, tamo sedmi, osmi dan, da se ne oda. Priznala bi, a ne bi da se zagledala. A šta će, djevojčurak, od kuće odveden? Kazala da još vidi i oca i mater. Rekla da se svega sjeća i, ako ikako bude mogla, vratiće se!

»Svakoim vjetru jedara ne otvaraj!«, rek'o joj je jednom njen čuvar kad se rasplakala. Nije odmah znala što je time mislio. Ali joj je uskoro postalo jasno da je to bilo i da će ostati i jedino što će joj taj momak reći. I, kad su je kod nas, svu iscrpljenu, iskricali, ona je danima šutila, usta svojih stvarno nije otvarala. Poslije, kad se na mene malo privikla, šapnula mi je, prvo, jedno večer kad su valovi ludo na stijenu nasrtali, rekla k'o u bunilu: »Svakoim vjetru jedara ne otvori!« Dugo nije mogla spavati od huke morske. Na to se, na taj stalni šum, prvo moraš privići kad 'vamo dođeš. Ima ih i koje ne mogu. Jedna je, kažu, samo zbog toga, uspjela uteći evnusima i kroz prozor poletjeti u ponor. Al' i tu je tek Alah milost udijelio, samo je mi dobro ne razaznajemo.

»Nisi se valjda zagledala u tog što te čuv'o?!«, pitala sam je poslije, kad je ona o putovanju stala pričati. Ona je odmahivala glavom da nije i gledala, k'o svako dijete, kad laže, u zemlju. Ja sam se sjetila sebe, neke sebe koja uistinu više ne postoji i pravila se da joj vjerujem. Sjećala sam se jednog dječarca što je živio blizu mene. I to je bio cio muški svemir u kraju u kojem sam živila. Zajedno smo čuvali koze u planini. I verali se po stjenjaku. Pamtim kako sam mu bježala, brzonoga, uzbrdo. I kako me je držao za ruku kad bi neki klanac preko mosta prelazili. Njegovo se garavo oko svo skupilo na meni i nikad nije imo hrabrosti da proturi iz grudi tu vatru u grlo, a ona sama da iz grla izleti k'o lastavica i bude riječ. Najčešće se sjećam zadnjeg što mi je rek'o kad se već znalo da po mene dolaze: »Čekaću!«

Baba me je moja ljubila u oči i plakala sa mnom. »Do'će tebi baba, do'će!« I poslije govorila: »To je, dijete moje, svijet! Onaj širok svijet u kojem se čuda kriju!«

A ja sam uzvraćala: »Neću ja čuda!«, i nisam znala šta hoću, onako, zauzvrat i iz inata.

Istina, Amila nije dijete kao što sam sama bila kad su me odveli, ali milostivo vrijeme će učiniti da zaboravimo i, jednako, razumijemo ono što nam sad nije dano. Treba samo vjerovati!

Moja prijateljica bila je, u ovom svijetu, Hela. Grkinja. Dovedena kad i ja! Istim brodom. Pokupiše je negdje u Egiptu i sjećam se nevremena kad nismo mogli u luci pristati. Bjesnilo je dva dana i podivljali valovi nemilo su tukli obalu i spajali se s kišom i vjetrom s neba. Ostali smo tamo sedam dana i virkala sam kroz malo okno na kopno. Brod se nešto tovario i popravljao, a zadnje jutro pred isplovljavanje, taj od visokih jedara je, sav sretan, doveo Helu na brod i rekao: »Odvedite je do one divljakuše!«, misleći na mene. Pa smo iz Egipta krenuli put Stambola.

E, ta je Hela sad bila bolesna i bila sam zbog tog sva van sebe. Nisu znali šta joj je!

Kako god okreneš, sve me saplitalo i melo i trebalo se il' skloniti u stranu il' potrčati brže. Imala sam tu snagu, ali kojiput nisam znala kako da je koristim. Alah mi je dao više no što i razumijem, ali je moja ženska ćud time počesto bila nezadovoljna i tjerala me iz nevolje u veću!

Tek sam sad, u ovom životu, počela učiti strpljivost i spašavao me je onaj dio u meni koji se zvao strah.

»Da nemaju straha, ljudi bi i letati mogli!«, sjećam se riječi moje babe, koje je tko zna odakle nosila da bi ih meni prepustila. Pa ih ja i sad nosim, mada ne znam čemu služe, šta znače i kome ću ih sama prenijeti!

Kao da se cijeli život ljudski sveo među dvije bolesti, među dvije velike sreće, među dva kraja što se zovu rođenje i smrt. A ta zadnja čuči stalno uz tebe i pazi te da štogod loše ne učiniš prije no što njoj dođeš. Ni ona ne voli da joj se naprečac dolazi. Il' prljavih ruku. Zato i ljudi vole mrijeti namirenih računa i mirne duše.

Meni je sad trebalo da malo otpočinem u strani. Al' sam, svejedno, odlučila da odem Gizi po savjet. Giza je bila mlađa od mene, crna, obrasla kosom više no ijedna žena, i plesačica kakvu ni sanjati ne možeš da postoji.

Zagledala bi u ruku, u lice, u stas, k'o da nešto na tebi traži. I znala, zureći ti u oči, o tebi pričati i šta znaš i šta ne znaš! Na njoj je sve igralo i nemirno bilo. Sva je u ognju stasala i taj oganj oko sebe raznosila.

Jedina je njena mana bila to što je, kad bi s plesom stala, i kad bi muzika prestala, Giza hramala. Al' i to na neki umilan način, kao da i ne mora, kao da te izaziva. Običnom oku to i nije vidljivo. Znale smo to samo mi, njene družice, što smo sudbinu k'o kolač, na kriške, dijelile.

E, sad sam željela odletiti, k'o na krilima, toj našoj Gizi, što je stanovala na drugom kraju našeg hana, uz sjevernu stranu što gleda na dvorište, a ne na more. Vrtilo se ono slatko doba, kad se ponoć već zaboravila, a do jutra ima dovoljno vremena za razgovor i sitne nježnosti. Ako je, kao i obično, Giza i noćas plesala, sad joj nije bilo zgodno dolaziti. Trebalo je do jutra držati strpljenje k'o nemirnu pticu na dlanu. A i san bi mi dobrodošo. Pa sam, ne htijući, probudila Amilu. Ona me, neko vrijeme, nije prepoznavala, a onda odlepršala na stranu ne bi li žuborila. Kad se vratila, stala mi masirati vrat i tjeme, vidjela da zbog nečeg bdijem. Znala sam da je vješta, a sad sam pomislila da bi je i tome već trebalo učiti: kako rukom milovati da se snaga tijelu vraća.

Da l' sam to samo sanjala, il' sam malo, pred san, i rekla, ne znam. Možda sam samo pomislila: »Ne zaljubljuj se ni za živu glavu!« To biva k'o prvo i jedino pravilo u ovoj kući u kojoj svatko iznevjeri, kad-tad! Jer, ovdje je ljubiti zaludu. Ovdje smo sve samo Njegove zaručnice, bez obzira s kim se budimo. Kasnije, kad ovdje sazoriš, otkriješ tu tajnu svrhu i ovog života. I pustiš li mu se otpočetka, samo ti je stradati!

Tripud sam sama pala pred tim vratima. Tripud su me noge nosile kud je pamet branila. I još nikom to nisam priznala. Sad mi je došlo vrijeme da se tog tereta oslobodim. Pa sam namislila o tome s Gizom, al' eto, u nemio čas se kod mene stvori namjera.

Nekako mi izgleda da Giza i sama vidi šta mi je, al' šuti jer drugo ništa i ne može. Svejedno, kad nekom kažeš, čini ti se kao da si teret na dvoje podijelio.

Još ujutro, prije zore, pronio se našim konakom glas da se Heli ne piše dobro, pa smo se uzmuvale na sve strane i stisle jedne uz druge. Pogotovo mlađe. Taj je glas dopro do mene tek kad sam ustala i bila sam zadnja koja je za njegov čula. Potekla sam do nje, al' me njoj nisu puštali. Tamo su evnusi doveli vidara koji joj je pušt'o krv. Nisam voljela

pijavice, al' sam, svejedno, htjela do nje. Dala sam mig Omaru, al' on na njegov' nije odgovorio, što je moglo značiti samo jedno: ne smije!

Vratila sam se do Amile i pričala joj sve same besmislice, samo da nju i sebe zavaram. Al' nisam zadugo. Pa opet otrčala stepenicama u prizemlje gdje su Helu prenijeli. Pričalo se da je stigao Al Gabri i stražari me samo hladno odmjeriše. Ove nisam ni poznavala. Neka je avet visila nad nama, a meni se pamet rasplesla k'o paučina, pa je nisam mogla skupiti na mjesto.

Kad se nadzornikova ergela pokupila, napokon Omar pošalje po mene. Mislili su da je gotova. Ušla sam k njoj, a vidar me uhvatio za ruku i ustavio: »Izgleda da je zaspala!«

»Je l' to dobro il nije?!«, pitala sam.

»Dobro, dobro!«, samo je neuvjerljivo propetljao.

»I...?!«, nisam izdržala. »I... što će biti?!«

»Samo Alah zna, pusti me, ženo!« Sad je bio malo grub, al' se odmah, iza toga htio opravdati: »Svi od mene nešto tražite! Kao da sam ja taj... a, evo, mene zovu kad je već kasno, kad je odluka manje-više donesena!«, i raširio je ruke i pogled upro u tavanicu.

»A nisi li ti najbolji u gradu? Tako za te govore...«, pitala sam.

»Govore, govore«, samo je odmahnuo negdje onima što ništa ne znaju, a govore.

»Ja samo vješto čitam njihove želje, pa im to sličić na neko znanje!«

»Znači...«, otezala sam. »Ne znaš!«

»Ne znam«, priznao je.

»A što si rek'o nadzorniku? Što ti reče Al Gabri?«

»Reče mi da ću glavu izgubiti ako je ne izvučem! Eto ti! Sad znaš!«

Kad sam se vratila do Amile, ona mi je ispričala da je na prozoru bila ptica.

»'Vojišna i žuta!«, pokazivala je stisnutom šačicom. »Malešna, malešna! I nije odma' odletila kad sam joj prišla! Nakrenula glavicu i bode ključničćem u prazno. Ja se okrenula da joj nađem hrane, a nje više nema!« I Amila se zamislila.

Tad su došli po mene. Vodili me ni manje ni više već veziru. Zapravo, njegovoj ženi. A bolje bi bilo njemu jer sam nju znala k'o prijeku. Potajno su je zvali Guja – mislili su kako vezirovica ima hladno srce, kako ni

smiješak na veresiju ne daje. I kažu kako i danju s fenjerom oko gostiju obilazi da ih bolje procijeni i pročita.

Jednom me je davno zaskočila da joj budem uši i oči u haremu, a ja to odbila. Otad me ne voli, al' me štiti njen čovjek, pa sam i dalje ostala ono što jesam zadnjih sedam ljeta – ženski starješina.

Dočekala me vezirova žena u rajskej bašči. Pozvala haznadara i on je donio nisku crnih bisera od kojih oči odvojiti ne možeš. I rekla: »Hećim mi kaza: ako on ne može, ti možeš pomoći Habibi!«

To je bilo Helino ovdašnje ime.

Šutila sam.

»Meni je svijetli vezir povjerio brigu nad vama. Čim se vrati s puta, tražiće da mu govorim. A ako...«, i tu je stala. »... Ako se Habibi nešto desi, mog'o bi svašta pomisliti. Ona je njegova miljenica. Mog'o bi na mene sumnju baciti!«, i prvi put sam u njenom oku vidjela da se boji.

I dalje sam šutila.

»Uzmi ovaj darak od mene i učini sve da pomogneš svojoj prijateljici. Eto!«

Šutila sam i dalje.

Oči su nam se sad susrele jasno. Neka se briga, uz starost, skupila u sivom oku vezirove žene.

»Biće!«, rekoh i utekoh iz bašče što je mirisala na zumbule i druge mirise.

Ispred koščate žene zvane Guja, na niskom okruglom stoliću u okrugloj kutiji od sedefa, ostalo je biserje, crno k'o noć, boje nećijih očiju.

Naredila sam da je uviju u obloge od đumbira i da je pare morskom soli. Vidara i njegove pomoćnike uposlila sam oko bilja i iskala da mi donesu vodu anadolsku s izvora kod Konje, u koji, zbog studeni, ne možeš ni prst turiti. Voda je bila led ledeni, tek s brda spuštена, a nisi je mogao popiti više od ptice: gutljajčić. I odmah je žeđ gasila i vatru u prsima prepolavljala, pa smo joj kapali kroz stisnute zube po tri kapi te vode svako malo.

Mučila sam se da skupim trave. Ono što mi je od zadnje berbe ostalo nije bilo dovoljno i slali smo po njih. Hvatala se za oko jesen i odmatalo, kako bi rekla Amila, bablje ljeto.

Napokon sam tek treći dan našla sve bilje od kojeg treba čaj zamiješati. Hela je već bila studena k'o voda što je pije kad smo je, u ponoć, odjednom počeli pojjiti vrelim čajem, kap na kap. I zamataj, odmataj! Zamataj, odmataj! Grij tabane vrelom glinom. Noge joj ošurili. Plikovi poiskakali. Jezik natekao. Cjevčicu u usta gurnuli i kroz nju čaj stalno kapao.

Pred jutro, svo magleno, Hela se probudi. Samo se oči otvore. Srećom ja nad njom. I vidim: ona ne vidi! I sva smotana k'o mumija, sva uvijena.

Masiramo od vrata prema glavi. Režemo dio kose zbog tog. Klinčićevim uljem preko sveg'. Stala se micati. Hoće da se oslobodi stege. Piški.

»Spasili je!«, kaže hećim sav izmoren.

Šutim i polako je odmatamo. Nakon osam dana, njeno tijelo k'o dječje, pobijelilo i na sve strane iz njega curi voda. I još ne vidi, a oči se, svako malo, otvaraju. Suze na njih teku.

Kad se magla digla, zaspala je. Opet je zamatamo. Za dva dana bilo je bolje. Za još dva vratio se vid. Za još dva: progovorila. Nerazumno! Bunca na grčkom duge rečenice. Tek sam tad malko odspavala. Čaj svejednako kaplje kroz cijev u usta.

I tako sedam dana.

Probudili me jedno jutro svi u strahu: mlijeko joj poteklo na bradavice.

»Dobro je, de dobro, to je od čaja«, odahnula sam. »Čaj čini svoje!«

»Misliš, izgubiće trag od krvi?!«, pita me hećim.

»Mora, mora tako. Da se stane ukraj njenoj ženskoj objjesti i snazil!«

»Biće sad dobro?«, pita on.

»Biće«, kažem. »Spasismo je!«

Navečer je prvi put razgovjetno rekla: »Sjetila sam se svoje mame. Sjedi uz mene i kaže: 'Mene nema!'«

Izvadili smo cijev iz usta i prestali joj davati čaj. Prestala se znojiti. Samo joj je mlijeko curilo pod pazuhe.

Bistra, Hela me pita: »Jesam li to rodila?«

»Nisi«, kažem i ljubim je po licu. U to vremena, što je nisam viđala, Amila kao da je narasla, izduljila se. Vratio se vezir s puta. Doći će sutra da nas obiđe. Legla sam da se zeru naspavam prije toga.

Kad sam se, opet, u neko bijelo jutro, probudila, uz mene je sjedila Giza i sad je bilo jasno da su oni crni biseri isti k'o ta njena dva oka.

»Zaželila se!«, samo je rekla.

»I ja sam, al' eto, nema se kad«, rekoh.

Zavukla se meni u postelju. Amila je spavala kraj nas. I tad sam požalila što nisam muško, pa da me njena silna kosa pokrije dok spavam.

Sutradan, stvarno, upadne kod nas Al Gabri, nekako odsutan i mračan i objavi: »Stig'o vam je vezir, ljepotice!«

I za njim nahrupi svita nosača, straže i muzičara.

Kad su se svi porazmještali, uđe i vezir s dva momka i sjede polako među nas.

»Rat je gotov«, reče mirno, kao da traži šećera i nastavi: »Možemo se posvetiti svemu onom što nosi mir.« A mi nismo dobro nit' znale da postoji, da je postojao taj rat, al' smo mogle vidjeti kolone i konjanike, čuti bubanj i vidjeti plamen spaljenih sela i gradova.

Oči su vezirove bile iste, nemirne, a ruke je, sjedeći, prebacio preko koljena i, u svemu, bio nalik na čovjeka u snazi, mada se i godinama mog'o pohvaliti. Pričao je, tiho, o tome s kim se i kako ratovalo, koliko je to sve nas koštalo i naglo stao. Vidio da mi o tom ništa ne znamo, valjda.

Pa se stao raspitivati za svakog ponaosob. Nije propustio nikog, a na kraju mu se pogled zaustavio na meni ili negdje za mojim leđima.

»Nije lijepo da se poklon odbije«, rek'o je. »Pogotovo ako je dan od srca!«

Njegova blagost, koje u glasu nije bilo, vratila se kad je nastavio: »Al' nekima se može i progledati kroz prste. Je l' Azija, što ti kažeš?!«

Rijetko je kog po nadimku zvao i svi su, izgledalo je, otvorili oči da ga čuju! Nije bio običaj da mu se odgovara, a pred mene je njegov momak, s dugim repom, postavio onu kutiju s crnim biserjem. Svi su se malo nagnuli da je vide. A on nam nije dao vremena, već reče: »Večeras ćemo proslaviti mir i pobjedu koju nam je Alah milostivo podario. Spremajte se!«

Malo šutio, pa dodao: »Malko ste mi pospani! Šta je?! Da nije ko umro?!« I stao se smijati grohotom, pa su svi odahnuli.

Dobro je, znali su. Nitko neće stradati zbog tko zna čega. Prošlo je!

*Bol i radost su moji najčešći gosti!
Šta da vam kažem? K'o perčin upleteni!*

Serafim³

GLAVA II:

Mjezimica

MOJA JEDINA prijateljica bila je, u ovom svijetu, Hirija, zvana Azija. Porijeklom iz Perzije. Dovedena kad i ja! Istim brodom kojim su došli po mene, odvedoše i nju. Sjećam se tih dana jasno. Moj mi staratelj rekao da moramo razgovarati i znala sam, odmah, da neće biti dobro. Ne mogu reći, pazio me, ali čim me počeo iskosa gledati nešto je krenulo nizbrdo. Kup'o me, zajedno sa svojim kćerima, još djecom, a ja sam tad pupala. I sve me pogledava, a pogled skriva. Noću bi' slušala kako se sa ženom svađa. Bila ljubomorna k'o pas, ta visoka i uredna žena.

Sve bi me kod kupanja masiro i govorio: »Ti si naša mjezimica, znaš dušo!« A pogled opet onaj ukočen i znala sam da neće na dobro izaći! A upao je u neke nevolje i s poslom. Dućan mu jedan, od dva, u gradu, zatvorili. Naišla i neka pošast, bolest se po obali proširila i ljeto je bilo teško, puno komaraca s rijeke. Vrućine nesnosne. Ona njegova žena stalno pobolijevala. A i jednu od njihove dvije blizanke zgrabila boleština. Jedva je, s jeseni, glavu izvukla. Pravo čudo!

I zaredale su kiše i poplave. U svom kratkom životu nisam toliko vode s neba vidjela. Tad je doš'o i brod. Sjeli smo za stol, meni previsok,

i on je sjeo nasuprot meni, pa kaže: »Zavolio sam te k'o kćer!«, i vidjelo se da ne laže.

»Al' moram! Pritislo sa svih strana!«, i tutn'o mi u ruku dukat. »To je sve što mi je ostalo«, rek'o je. Bio neki novac taj iz prošlih vremena. Tako su mi kasnije objasnili kad sam 'vamo došla. I nije bio bezvrijedan.

Sam me odveo u luku i mah'o za mnom. Pamtim ga po dobru. A kiša sapire, ne samo suze s obraza, već se čini, da tamo, u daljini, pere i ljude s tog vidika, s te obale.

Neki me je nesretan serdar doveo na golem brod. I s nama još dvije djevojke starije od mene, uplašene. Stoje i drže se za ruke. A on vuče dim iz dugačkog ćibuka, pita nas za imena. Gleda dugo preko brodske ograde u daljinu i odabra baš mene. One dvije cure vratili, a on zove nekog: »Odvedite je do one divljakuše!«, kaže.

Tako sam i upoznala Hiru, što ju je mornar zvao divljakušom. Zajedno nas odvedoše preko mora i kad danas gledam: dobro je! Nije mi žao! U tom smo se mraku, pod palubom, nas dvije upoznale i zbližile, pa su nas, i kad smo stigle u ovaj grad nad gradovima, ostavili da dugo spavamo zajedno, k'o da smo sestre. Kako ja nisam znala njen, a nit' ona moj jezik, učile smo čitati očima u kojima je sve skriveno.

I ako stvarno želi, čovjek može u njima i vidjeti. Meni je bio smiješan taj njen brz i izlomljen govor, a njoj moj spor i dug, vijugav.

Prvo što sam razumjela da me Hira pitala bilo je: »Koliko će trajati moj život? Do smrti ili i dalje?«

Zamislila sam se nad tim pitanjem jer je i mene mučilo. Hoće li se poslije nas za nas znati.

»Kad ste mlade, svak' će htjeti da vas uči i poučava«, rekla je tad, Zofija, naša prva učiteljica. Mogu slobodno reći da mi je ona bila mati koju ne pamtim, da me ona odgojila. Meni je s njom bilo lakše no mnogima jer je njen materinji jezik bio isti kao i moj. Zofija je tad bila u snazi, prava ljepotica. Garavuša prebijelog lica, dugačka i prava. Tko je god vidio njena leđa, poludio bi za njom. Ona bi nas učila kako sjediti, hodati, kako jesti. I čitati i pisati kako. Govorila: »Žensko k'o žensko, pola riječi svojih mora pojesti, a tek pola reći! A vi, djeco moja, vi niste

k'o sav ostali ženski svijet. Vi riječ morate rađati po cijeli dan! Da bude prâva, da pogodi! Vaše strpljenje mora biti najjače!»

Gledala je po našim glavama da vidi da li je razumijemo. I tražila nekog od nas da sve to što je rekla ponovi!

Sjećam se kad je tako o šutnji govorila, pa prozvala neku malu iz Arabije. Lijepo pamtim i ime njenog mjesta. Zvalo se Džida. Zofija je pita, a mala šuti. Onda je opet pita i samo se golubovi čuju nad bašćom kako lete i guguću. I Zofija nije izdržala nego joj kaže: »Vidi ti nje, vidi, vidi, ona je odmah naumila da mi i zorno pokaže kako je teško pravu riječ roditi! Ništa, dijete, zovnuću te večeras da mi odgovor daš.«

To »zovnuću te večeras«, mogla je lako biti i šala da Zofija nije imala običaj da posebno tvrde djevojčice dovede sebi na gledanje. I to se gledanje moglo sastojati iz tko zna čega. Mene je prvi put pozvala jer sam bila ohola. I cijelu sam večer pomagala njoj i drugim ženama u kuhanju. Pamtim da su mi ruke stradale zbog moje nespretnosti. Drugi put morala sam joj masirati stopala i svaki put kad bi' što krivo stisla, dobila bi' metlicom za muhe po prstima. I pred kraj samog nauka kod nje, kad samo što nas nisu preobukli u ženske haljine, iz ovih naših svakakvih i dječjih, smjestila me je da stojim skoro cijelu noć iza malog paravana u kutu sobe dok je s njom bio neki muškarac. Mogla sam vidjeti samo njeno tjeme s leđa, i noge kako se šire uvis, a muško je bilo preda mnom, besramno otkriveno i zastrašujuće blizu. Bolila su me leđa. I koljena. I piškilo mi se. I spavalo neko vrijeme. Al' nisam mogla čučnuti. Ni zijevnuti nisam mogla kako valja a da me taj muški, koji je pola noći nasr'o odozgo, ne čuje. Pred jutro, glava se Zofijina okrenula prema meni u kutu sobe, a leđa su sad gledala njena u muško, visoko dignuta. Izgledalo je da žensko prvo spava, pa onda plače, pa se smije i na kraju, pred jutro, da ne zna za sebe.

Samo sam Hiri ispričala šta sam vidjela i ona me dugo propitkiivala o svemu dok smo ležale u krevetu. I pokazivala mi: »Je l' ovako bio on, a ovako ona?!« I namještala se i sama tako, pa bi' je i ja namještala po sjećanju sve dok ne bi zaspale.

Hira je jednom rekla za Zofiju: »S njom mi je vrijeme najsporije teklo.« Pa je dodala: »Kad si dijete, dani izgledaju dugi k'o mjeseci, a poneka godina se tako lijepo protegne na cijeli život.«

I nasmijala se: »Ti si joj bila miljenica, tebe je uvijek preskakala! Treba po vodu, nećemo Habibu! Treba ručak nositi! Nju nećemo, da vidimo koga ćemo! I tako redom!«